

مقایسه تطبیقی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و الگوی توسعه پایدار

مهدی گلدانی^۱، علی قربانپور دشتکی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۴

چکیده:

در سال ۱۳۹۷، سند پایه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت همراه با بیانیه‌ای از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی به اصلی‌ترین نهادهای سیاستگذار به مجمع تشخیص مصلحت نظام، دولت، مجلس و شوراهای عالی ابلاغ گردید. از زمان تدوین سند مذکور تا کنون، کشور تلاطم‌های متعددی را در حوزه‌های مختلف -از زیست محیطی گرفته تا فرهنگی و اقتصادی- تجربه نموده است و لذا نیاز به یک سند بالادستی قابل اعتماد -که علاوه بر قابلیت انعطاف، قدرت خلق مسیر و زایش برون‌رفت از بحران‌ها را داشته باشد- بیش از پیش احساس می‌شود. مطالعه حاضر به مقایسه اهمیت ابعاد مختلف در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در اهداف توسعه پایدار می‌پردازد. برای این منظور، ۵۶ تدبیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و ۱۶۹ هدف خرد توسعه پایدار در هشت دسته کلی تقسیم‌بندی شده و سپس میزان اهمیت هر یک از این ابعاد (از منظر تعداد و وزن مواد مطروحه) مشخص گردیده است. نتایج حاصله نشان می‌دهد که میزان پرداخت بعد اجتماعی و بعد محیط زیستی در توسعه پایدار به مراتب بیشتر از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است. از طرفی دیگر مبانی انقلابی و اسلامی تنها در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مورد توجه قرار گرفته است. لذا همگونی اهداف و در توزیع شاخص‌های تولیدی برای سنجش پیشرفت در ابعاد مختلف، می‌تواند چالش اساسی این الگو تلقی گردد.

واژگان اصلی: الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، توسعه پایدار، بحران‌های زیست محیطی، بحران آب.

۱- مقدمه و بیان مسئله

بعد از جنگ جهانی دوم، توسعه اقتصادی و رشد سطح زندگی، افزایش شدید مصرف منابع طبیعی را به همراه داشت. با وجود اینکه برنامه‌های توسعه اقتصادی باعث ارتقا و بهبود شرایط زندگی، پیشرفت در زمینه‌هایی از جمله بهداشت، آموزش و افزایش درآمد کشورها شدند. اما چالش‌هایی نیز به همراه داشتند که از مهم‌ترین آنها چالش‌ها و نگرانی‌ها در خصوص محیط زیست بود. در سال ۱۹۸۷، کمیسیون برون‌تولد گزارش خود را با عنوان «آینده مشترک ما» در تلاش برای پیوند مسائل توسعه اقتصادی و ثبات محیطی منتشر کرد. وظیفه گزارش برون‌تولد بررسی نگرانی‌های متعددی بود که در دهه‌های گذشته مطرح شده بود، یعنی فعالیت‌های انسانی تأثیرات شدید و منفی بر روی کره زمین دارد و اگر این فعالیت‌ها کنترل نشوند، دیگر الگوهای رشد و توسعه پایداری نخواهد بود. در واقع توسعه پایدار تحولی است که در پی برطرف کردن نیازهای نسل حاضر است، بدون اینکه توانایی پاسخگویی به نیازهای آینده را به خطر بیندازد (سازمان ملل متحد، ۱۹۸۶). مفهوم توسعه پایدار یک مفهوم چرخه زندگی است که ادغام جنبه‌های اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی را برای دستیابی به بهبود کیفیت زندگی مدیریت می‌کند. به طور دقیق‌تر، توسعه پایدار باید اطمینان حاصل کند که سیاست‌های عمومی بر اساس انتخاب گزینه‌های توسعه تدوین شده، که نه تنها از نظر اقتصادی امکان پذیر است بلکه از نظر زیست محیطی پایدار و از نظر اجتماعی نیز قابل قبول است. به عنوان چنین اصلی، توسعه پایدار توسعه و مدیریت منابع زیست محیطی را برای اطمینان یا تقویت ظرفیت تولید بلند مدت با هدف بهبود ثروت و رفاه اجتماعی بلند مدت مورد توجه قرار می‌دهد (پراویتاساری و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۵). سند توسعه پایدار بر ۱۷ هدف اصلی استوار است. اهداف توسعه پایدار نشان می‌دهند که اقدام در یک زمینه بر نتایج سایر حوزه‌ها تأثیر می‌گذارد و توسعه باید تعادل اقتصادی، اجتماعی و پایداری محیطی را ایجاد کند (برنامه توسعه سازمان ملل متحد، ۲۰۱۵).

الگوی توسعه پایدار نقشه راهی جهت قرار گرفتن کشور در مسیر پیشرفت و آبادانی است. اما آنچه اهمیت دارد این است که جوامع مختلف برای قرار گرفتن در مسیر توسعه نیاز به برنامه‌ای هم-جهت با نظام ارزش فکری حاکم بر آن جوامع دارند. مهم‌ترین چالشی که به کارگیری الگوهای توسعه غربی در کشور ایجاد می‌کند، تغییرات ارزشی و فرهنگی است. در واقع می‌توان گفت این الگوها با نظام فکری و آرمان‌ها جمهوری اسلامی سازگاری ندارند. برای این منظور تدوین سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به عنوان نقشه‌ای راهی جهت قرار گرفتن کشور در مسیر پیشرفت و توسعه آغاز شد. تدوین

این سند از سال ۱۳۹۰ با مشارکت جمع وسیعی از جامعه نخبگانی و علمی از حوزه و دانشگاه و چندین شخصیت علمی آغاز شد و با تهیه حدود ۱۰۰ هزار صفحه سند پشتیبان، تدوین این سند به مراحل نهایی نزدیک شده است. با توجه به ارائه نسخه نهایی الگوی پایه به مقام معظم رهبری در اسفند ماه سال ۹۶ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مهر ماه ۱۳۹۷ فراخوانی را در ۳ بخش صادر کردند؛ در بخش اول از اقداماتی که برای تدوین این سند انجام شده، اظهار رضایت کردند و در بخش دوم این سند را به نهادهای سیاستگذار و برنامه‌ریزی مانند مجمع تشخیص مصلحت نظام، دولت، مجلس و شوراهای عالی برای اظهار نظر ابلاغ کردند. در این پژوهش به مقایسه مبانی، آرمان‌ها، رسالت، افق و تدابیر الگوی پایه با اهداف و آرمان‌ها سند توسعه‌ی پایدار پرداخته می‌شود. ذکر این نکته ضروری می‌باشد که تدوین سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در مراحل نهایی است و در این پژوهش صرفاً به بررسی الگوی پایه پرداخته می‌شود.

الگوی پیشرفت در شرایطی مطرح می‌شود که کشور ایران در وضعیت حاد بحران زیست محیطی قرار دارد. کمیابی آب، خشکسالی، از بین رفتن جنگلها و پوشش گیاهی، فرونشست زمین، آلودگی هوا و خاک و دهها مشکل دیگر زیست محیطی. با توجه به پردازشی که به طبیعت و محیط زیست نموده، در عمل جای خالی تدابیر زیست محیطی در الگوی پیشرفت با توجه به شرایط کنونی، به چشم می‌خورد.

۱. اهداف و سؤالات پژوهش

بعد از گذشت چهار دهه از حیات جمهوری اسلامی ایران، برای اولین بار بحث پیشرفت و ضرورت آن در مقابل الگوهای توسعه غربی مطرح شد. هدف از مطالعه حاضر، انجام یک مقایسه تطبیقی بین محورهای اساسی توسعه پایدار و الگوی پیشرفت است. در واقع به بررسی میزان اهمیت محورهای مختلف در الگوی پیشرفت و توسعه پایدار پرداخته می‌شود. در واقع با استفاده از محاسبه اوزان هر یک از شاخص‌ها در ابعاد مختلف، کدام بعد در هر کدام از الگوها اهمیت بیشتری دارد و کدام‌ها مغفول واقع شده است.

۲. پیشینه پژوهش

در بخش از مطالعه به بررسی مطالعات انجام شده در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پرداخته می‌شود. بدین منظور به مطالعاتی که به بررسی متن الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت و نقد و مقایسه آن با سایر الگوهای توسعه اشاره می‌گردد.

برومند(۱۳۹۵)، به دنبال مقایسه مبانی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با مبانی فکری الگوهای رایج توسعه غربی نشان داد که مدل توسعه خطی نیست و راه پیشرفت کشورها از یک مسیر نمی‌گذرد. هر کشور با شرایط همه جانبه خود، الگوی بومی خود را نیاز دارد. توسعه‌ای که غرب برای انسان به ارمغان آورده است؛ از جهاتی موجب رفاه و آسایش انسان شده، اما کماکان غرب با چالش‌های گوناگون از قبیل تبعیض نژادی، بی‌عدالتی، فقر خشونت، جنگ و... مواجه است.

زاهدی مازندرانی(۱۳۹۸)، در نقد سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر الزامات توسعه بیان می‌کند که این سند هیچ اتکایی به وضع موجود ایران ندارد، تدابیر آن معطوف به مشکلات احصاشده‌ی معین و خاصی نیست، بلکه صرفاً کلی‌گویی‌هایی مبتنی بر شعور عام است. روند و مسیر حرکت جامعه‌ی ایران و آینده را به صورت روشن و قابل درک به تصویر نکشیده است.

نتایج مطالعه مصطفوی(۱۳۹۶)، با عنوان «تحلیل محتوای پیش‌نویس سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با معیار برخی شاخص‌های اقتصاد اسلامی در مقایسه با قانون اساسی» نشان داد که در سند پیشنهادی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، نسبت به قانون اساسی، به عدالت و محرومیت (زدایی)، سرمایه اجتماعی که در قانون اساسی اصلاً به کار نرفته، مشارکت، (مقابله با)، ربا، سلامت و تعلیم و تربیت، تأمین اجتماعی، تکافل عمومی، محیط زیست، امنیت، ثبات و آرامش توجه شایانی شده است. نصر اصفهانی و همکاران(۱۳۹۸)، با بررسی و ارزیابی الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، ابتدا به بررسی نقدهایی معطوف به فرآیند تدوین سند و سپس نقدهای معطوف به نتیجه آن در سه بخش کاستی‌ها و نواقص پیش‌تدوین الگو، اشکالات و خطاهای بوقوع پیوسته در نحوه و روند تدوین الگو و امکان‌پذیری اجرا و تحقق الگو پرداخته شد. نتیجه بررسی انجام گردیده، حاکی از آن است که حداقل چهل و نه مورد کاستی، اشکال و خطا در فرآیند تهیه و تنظیم الگو در سه مرحله مذکور رخ داده است. لذا ظاهراً سند منتشره متنی کاملاً مطلوب و بی نقص نبوده و به سادگی تحقق آن امکان‌پذیر نمی‌باشد و لازم است در فرصت دو ساله در نظر گرفته شده، نسبت به رفع کاستی‌ها و نواقص و همچنین اصلاح و تکمیل الگو با استمداد از فرهیختگان و نخبگان اقدام گردد.

کرمی و همکاران(۱۴۰۱) در مطالعه‌ای به «بررسی وضعیت موجود و مطلوب نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت» پرداختند. براساس این مطالعه عوامل مؤثر بر توسعه پایدار در نظام آموزش و پرورش با رویکرد الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت شامل ۶ بعد و ۴۵ مؤلفه بود. در بخش کمی، بررسی اختلاف وضعیت موجود و مطلوب در شش متغیر اصلی

(فرهنگی، اجتماعی، زیست محیطی، اقتصادی، روش های آموزشی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش)، معنادار و زیاد بوده است. بعد فرهنگی، زیست محیطی و سند تحول بنیادین در مقایسه با دیگر ابعاد از وضعیت بهتری برخوردار بودند.

بررسی مطالعات حوزه‌ی توسعه پایدار و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نشان می‌دهد؛ یک مقایسه همه جانبه از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار صورت گرفته است. بنابراین در این مطالعه با توجه به اهمیت ویژه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به عنوان یک سند بالادستی یک مقایسه تطبیقی و همه جانبه‌ای از این الگوی و توسعه پایدار صورت گرفته است.

۳. ملاحظات مفهومی و نظری پژوهش

۳-۱. مفهوم توسعه و توسعه پایدار

در مطالعه اقتصادی بخش عمومی، توسعه اقتصادی و اجتماعی فرایندی است که طی آن رفاه اقتصادی و کیفیت زندگی یک ملت، منطقه، جامعه محلی یا یک فرد با توجه به اهداف موردنظر بهبود می‌یابد. «توسعه» در لغت به معنای رشد تدریجی در جهت پیشرفته‌تر شدن، قدرتمندتر شدن و حتی بزرگ‌تر شدن است (فرهنگ لغات آکسفورد، ۲۰۰۱). توسعه علاوه بر اینکه بهبود میزان تولید و درآمد را دربردارد، شامل دگرگونی‌های اساسی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی-اداری و همچنین دیدگاه‌های عمومی مردم است. ادبیات توسعه با تعاریف بی‌شماری مشخص می‌شود که برخی دقیق و برخی دیگر کلی هستند. در اصطلاح آکادمیک و محاوره‌ای امروزی، اصطلاح «توسعه» به‌عنوان «فرایند تغییر یک پیامد ارزشی مرتبط با سیاست و یا عمل و یا به‌عنوان یک گفتمان مسلط شناخته می‌شود» (سامنر و تریب، ۲۰۰۸). توسعه شامل مقیاس‌های مختلفی است که از سطوح فردی گرفته تا جامعه‌محور، منطقه‌ای، ملی و جهانی را شامل می‌شود. به این ترتیب، درک توسعه می‌تواند با توجه به این مقیاس‌ها متفاوت باشد (ویلیس، ۲۰۱۱). تفاوت در مقیاس‌ها نشان می‌دهد که در عوامل دخیل در فرآیند توسعه نیز تفاوت وجود دارد (قاضی میرسعید و تاج آبادی، ۱۳۹۵: ۱۵۲).

«بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی کشور» شناخته شده‌ترین مفهوم برای توسعه است. اما این مفهوم دارای طیف وسیعی از معانی است که بستگی به زمینه‌ای دارد که این اصطلاح در آن استفاده می‌شود و همچنین ممکن است برای بازتاب و توجیه انواع برنامه‌های مختلف مورد استفاده قرار گیرد. اما نکته مهم در خصوص مفهوم توسعه این است که توسعه یک فرآیند است نه یک نتیجه؛ بنابراین توسعه

یک مفهوم پویا است که شامل تغییر از یک حالت یا شرایط به حالت دیگر بوده، که قرار است بهبودی را نسبت به شرایط رقم بزند. زمانی که مفهوم توسعه با صفات یا اضافات بیشتری مطرح می‌گردد، دایره تعلق تعریف و بهبودی انجام شده رو حوزه مشخصه را دقیق‌تر و مرزهای شمول را شفاف‌تر می‌سازد. در همین راستا، در ادامه به تبیین دقیق‌تر توسعه «پایدار» پرداخته می‌شود.

در سال ۱۹۸۰، اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت یک استراتژی حفاظت از جهان را منتشر کرد که شامل یکی از اولین ارجاعات به توسعه پایدار به عنوان یک اولویت جهانی بود و اصطلاح «توسعه پایدار» را معرفی کرد (ساجس، ۲۰۱۵). دو سال بعد، منشور جهانی طبیعت سازمان ملل متحد پنج اصل حفاظت را مطرح کرد که بر اساس آنها رفتارهای انسانی که بر طبیعت تأثیر می‌گذارد، هدایت و قضاوت می‌شود. در سال ۱۹۸۷، کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه سازمان ملل متحد گزارش آینده مشترک ما را منتشر کرد که معمولاً گزارش بروتلند نامیده می‌شود. این گزارش شامل آنچه امروزه یکی از شناخته شده‌ترین تعاریف توسعه پایدار است، می‌باشد (اسمیت و رس، ۱۹۹۸: ۴۵)

توسعه پایدار شامل دو مفهوم اصلی است: (کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه ۱۹۸۷)

- مفهوم «نیازها»، به ویژه، نیازهای اساسی که اکثر مردم در برآورد آن دچار چالش هستند یا خواهند بود و لذا در توجه به آنها، باید اولیت قایل شد.
- انواع محدودیت‌هایی که توسط فناوری و سازمانهای اجتماعی بر توانایی محیط زندگی در برآوردن نیازهای حال و آینده وجود دارد.

اهداف توسعه پایدار، به چالش‌های جهانی از جمله فقر، نابرابری، تغییرات آب و هوایی، تخریب محیط زیست، صلح و عدالت می‌پردازد. در حالی که، مفهوم مدرن توسعه پایدار بیشتر برگرفته از گزارش بروتلند ۱۹۸۷ است، اما در ایده‌های قبلی در مورد مدیریت جنگل پایدار و نگرانی‌های زیست محیطی قرن بیستم نیز ریشه دارد. با گسترش مفهوم توسعه پایدار، تمرکز خود را بیشتر به سمت توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و حفاظت از محیط زیست برای نسل‌های آینده تغییر داده است.

۲-۳. اهداف توسعه پایدار

در اجلاس توسعه پایدار سازمان ملل موسوم به ریو ۲۰ سال ۲۰۱۲ برای جادو چارچوبی جدید بر توسعه جهانی بعد از سال ۲۰۱۵ تأکید شد و سند این اجلاس با عنوان «آینده‌ای که خواهیم داشت» اهدافی برای ۱۵ سال آینده کشورها جهان در جهت تأمین توسعه پایدار تدوین نمود. اهداف مذکور در ۱۷ آرمان و ۱۶۹ هدف تدوین گردید که در برگزیده تمامی موضوعات در چارچوب ابعاد اصلی

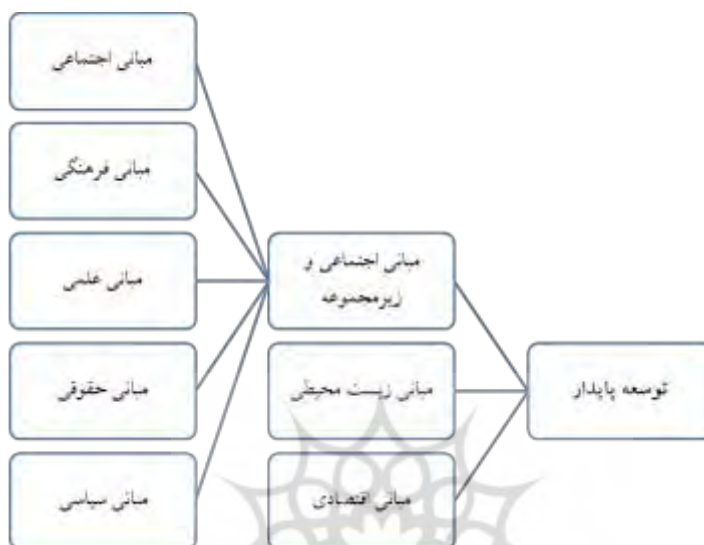
توسعه پایدار یعنی ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی است.

جدول ۱. اهداف توسعه پایدار

ردیف	اهداف توسعه پایدار	هدف	ابعاد
۱	پایان دادن به فقر در همه اشکال آن	انسان و عدالت	اجتماعی
۲	پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار	انسان و عدالت	اجتماعی
۳	تأمین زندگیهای سالم و ترویج و ارتقای رفاه برای همه در همه سنین	انسان و عدالت	اجتماعی
۴	تأمین آموزش کیفی فراگیر و عادلانه و ترویج فرصتهای یادگیری مادامالعمر برای همه	انسان و عدالت	اجتماعی
۵	تأمین برابری جنسیتی و توانمند کردن همه زنان و دختران	انسان و عدالت	اجتماعی
۶	تأمین مدیریت پایدار و قابلیت دسترسی به آب و بهداشت برای همه	آب	محیط زیستی
۷	تأمین دسترسی به انرژی پایدار، مطمئن، قابل تهیه و پیشرفته و مدرن برای همه	انرژی	محیط زیستی
۸	ترویج رشد اقتصادی مستمر، فراگیر و پایدار؛ و اشتغال کامل و مولد و کار شایسته برای همه	اقتصاد	اقتصادی
۹	ایجاد زیرساختهای مقاوم، ترویج صنعت پایدار و فراگیر پرورش نوآوری	زیرساختی و اقتصادی	اقتصادی
۱۰	کاهش نابرابری درون و ما بین کشورها	عدالت	اجتماعی
۱۱	ساخت شهرها و سکونتگاههای انسانی فراگیر، ایمن، تاب آور و پایدار	شهرها و انسان ها	اجتماعی
۱۲	تأمین الگوهای پایدار تولید و مصرف	اقتصادی	اقتصادی
۱۳	انجام اقدامات عاجل برای رویارویی با تغییرات اقلیمی و پیامدهای آن	محیط زیستی	محیط زیستی
۱۴	حفاظت و بهره برداری پایدار از اقیانوسها، دریاها، و منابع دریایی برای توسعه پایدار	محیط زیستی	محیط زیستی
۱۵	حفاظت، ترمیم، و ترویج بهره برداری پایدار از زیست بومهای خشکی، مدیریت پایدار جنگل، مبارزه با بیابان‌زایی و متوقف ساختن تخریب سرزمین و احیاء آنها و معکوس کردن کاهش تنوع زیستی	محیط زیستی	محیط زیستی
۱۶	ارتقاء جوامعی فراگیر و و صلح‌طلب برای توسعه پایدار و فراهم نمودن دسترسی به عدالت برای همه و ایجاد نهادهای فراگیر، پاسخگو، و مؤثر در همه سطوح	عدالت	سیاسی
۱۷	تقویت روشهای اجرا و احیاء و تقویت مشارکت جهانی برای توسعه پایدار	مشارکت جهانی	اجتماعی

منبع: داریاح و همکاران، ۲۰۱۹

اهداف فوق به طور کلی در برگیرنده سه بعد کلی اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی می‌شوند. با تمرکز بر روی ۱۶۹ هدف خرد تعریف شده که زیر مجموعه ۱۷ هدف اصل می‌باشند، می‌توان یک ساختار کلی برای موضوعات تحت پوشش توسعه پایدار تعریف نمود.

شکل ۱. چارچوب مفهومی توسعه پایدار

یکی از چالش‌های اساسی که جهان امروز با آن مواجه است، فقر می‌باشد. اهداف توسعه پایدار در پی ریشه‌کنی فقر در همه ابعاد و اشکال آن از جمله فقر شدید است. از این رو برای رسیدن به این مهم به همکاری تمامی کشورها و همه ذینفعان نیاز است. مسئله فقر و ریشه کن کردن آن را می‌توان یکی از اهداف مهم توسعه پایدار دانست. یکی دیگر از چالش‌های اساسی این روزها چالش‌های زیست محیطی، بحران آب و گرمایش زمین است که در اهداف توسعه پایدار مورد توجه فراوان قرار گرفته است. به گفته محیط زیست سازمان ملل، «ابعاد زیست محیطی» می‌تواند به ۸۶ مورد از ۱۶۹ هدف اشاره داشته باشد که به طور مستقیم یا غیرمستقیم به دنبال کاهش آسیب‌های زیست محیطی هستند یا بر نقش حیاتی منابع طبیعی و خدمات اکوسیستمی در تضمین رفاه و رفاه انسان تأکید می‌کنند. ابعاد زیست محیطی بیش از همه به مدیریت منابع طبیعی با هدف اطمینان از در دسترس بودن آنها در آینده اشاره دارد. با این حال، ابعادی مانند حفاظت از مناظر، زیستگاه‌ها، تنوع زیستی و همچنین کیفیت آب آشامیدنی و هوا را نیز شامل می‌شود (کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد، ۲۰۱۵).

۳-۳. مفهوم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت / بازنگری الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در

چارچوب توسعه پایدار

الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با مشارکت گسترده متفکران و صاحب‌نظران ایرانی و بر اساس جهان-بینی و اصول اسلامی و ارزش‌های انقلاب اسلامی و با توجه به مقتضیات اجتماعی و اقلیمی و میراث فرهنگی ایران، بر طبق روش‌های علمی و با استفاده از دستاوردهای بشری و مطالعه آینده پژوهانه تحولات جهانی طراحی شده و شامل مبانی، آرمانها، رسالت، افق و تدابیر است. مبانی، اهم پیشفرض‌های اسلامی، فلسفی و علمی جهانشمول معطوف به پیشرفت را ارائه می‌دهد. آرمانها، ارزشهای فرازمانی - فرامکانی و جهت بخش پیشرفت است. مبانی و آرمانها وجه اسلامیت الگو را تضمین می‌کنند. رسالت، ميثاق مشترک مردم و نظام جمهوری اسلامی ایران برای پیشرفت است. افق، آرمانهای الگو را بر جامعه و زیستبوم ایران در نیم قرن آینده تصویر می‌کند و هدفهای واقعی آحاد مردم، جامعه و حکومت ایران را در آن موعد معین می‌سازد. تدابیر، تصمیمات و اقدامات اساسی و بلندمدت برای حل مسائل مهم کشور و شکوفا ساختن قابلیت‌های ماندگار ملی به‌منظور رسیدن به افق است (سند پایه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۷). در ادامه به تبیین چهار وجه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت یعنی مفهوم پیشرفت، مفهوم الگو، وجه اسلامیت الگو و وجه ایرانیت آن به ارائه مفهومی جامع‌تر از این الگو پرداخته می‌شود.

مفهوم پیشرفت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، منظور از پیشرفت در مرحله بالاتری از رشد، بهبود وضعیت موجود به وضعیت مطلوب است. اگر مفهوم پیشرفت را با دو مفهوم دیگر، یعنی «رشد» و «تکامل» معنا کنیم، این مفهوم، معنای دقیق و عمیق‌تری در الگوی اسلامی - ایرانی خواهد یافت به‌نظر میرسد انتخاب واژه‌ی «پیشرفت» در ترکیب الگوی اسلامی - ایرانی، از سوی مقام معظم رهبری نیز با چنین اندیشه‌ی فلسفی - معرفتی و انگیزهی الهی - توحیدی همراه بوده است؛ از اینرو، در گفتمان «تمدن نوین اسلامی» عقلانیت، معنویت، عدالت، حریت و رشد همه جانبه تحقق خواهد یافت و تمدنی هدفدار، معیارمند و معانمند به عنوان الگوی زیست اسلامی فراروی بشریت قرار خواهد گرفت (رحیمی و حسین‌ی، ۱۳۹۶: ۵۹)

مفهوم الگو: الگو معادل کلمه‌ی مدل «*model*» در زبان انگلیسی است. «یک مدل، یک الگو، طرح، معرفی (به ویژه کوتاه) یا تشریح است که برای نشان دادن هدف اصلی یا کارکرد یک موضوع، سیستم یا مفهوم در نظر گرفته شده است.

وجه اسلامیت الگو: الگوی اسلامی پیشرفت الگویی است بر اساس اصول معرفت‌شناختی و

هستی‌شناختی اسلامی و در چهارچوب حقوق و اخلاق اسلامی. این الگو ثابت و جهان‌شمول است و می‌توان آن را بر اوضاع زمانی و مکانی گوناگون منطبق کرد. وجه اسلامیت الگو، مشتمل است بر جهان-بینی، اخلاق و حقوق اسلامی (میرمعزی، سایت مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت).

وجه ایرانیت الگو: همانطور که عنوان اسلامی بودن، دلالت دارد بر امور ثابت و لایتغیر در الگو، عنوان ایرانی بودن نیز دلالت دارد بر امور متغیر و قابل تغییر مثل فرهنگ، سنت و نوع جوامع که بنا بر اقتضائات مکانی-زمانی، از جامعه‌ای به جامعه دیگر قابل تغییر می‌باشد. از اینرو، اتصاف الگوی اسلامی پیشرفت به ایرانی بودن به دو جهت است:

- الف- به لحاظ اینکه فکر و ابتکار ایرانی این الگو را به دست آورده است. اسلام در اختیار ملت‌های دیگر هم بود، ولی این ملت ما بوده که توانسته است یا می‌تواند این الگو را تهیه و فراهم کند؛
- ب- به لحاظ اینکه الگوی توسعه‌ی اسلامی با شرایط و ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ایران تطبیق داده شده است. به همین جهت ممکن است این الگو برای سایر کشورهای اسلامی مناسب نباشد (میرمعزی، ۱۳۹۳).

در نتیجه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به مجموعه نظام‌مندی از مفاهیم، اصول موضوعه، قوانین و راهبردها گفته می‌شود که در ساختاری منطقی و بر اساس اصول معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی اسلام و در چهارچوب حقوق و اخلاق اسلامی به تحلیل وضعیت موجود ایران و تبیین وضعیت مطلوب آن و ارائه راهبردها برای تغییر وضعیت موجود اقدام می‌کند.

۳-۴. جنبه‌ی بومی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

رهبر انقلاب هدف انقلاب را تحقق تمدن اسلامی نامیده و برای رسیدن به این مهم سیر پنجگانه تحقق اهداف انقلاب را (شکل‌گیری انقلاب اسلامی، شکل‌گیری نظام اسلامی، تشکیل دولت اسلامی، تشکیل جامعه اسلامی و نهایتاً تحقق تمدن اسلامی) ضروری دانستند. در این میان الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را لازمه تحقق تمدن اسلامی برشمردند (مختاریان پور، ۱۳۹۵: ۱۴). همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، اهداف توسعه پایدار بدون توجه به سبک زندگی و ویژگی‌های ملی و بومی و مذهبی یک کشور تهیه و تدوین شده‌اند. بنابراین، برای داشتن نقشه‌ی راهی مبتنی بر ارزش‌های فکری حاکم بر جامعه در مسیر توسعه و آبادانی کشور، در ۲۲ مهر ماه سال ۱۳۹۷ الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت در معرض همگام قرار گرفت. این سند از سوی مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت تهیه و پیشنهاد گردیده و دارای مقدمه و پنج بخش «مبانی» (مبانی خداشناختی، جهان‌شناختی، انسان‌شناختی، جامعه‌شناختی،

ارزش‌شناختی و دین‌شناختی)، «آرمان‌ها»، «رسالت»، «افق» و «تدابیر» (در ۵۶ بند) است، می‌تواند از جنبه‌های مختلف بررسی و مورد نقد و ارزیابی قرار گیرد (طالبکی طرقي، ۱۳۹۹: ۳۷۶). براساس یافته‌های پژوهش علی‌پور و هاتف پوررشیدی (۱۳۹۹)، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را می‌توان در ۸ مضمون کلی طبقه‌بندی کرد. که عبارتند از: مبانی اسلامی و مبانی انقلابی، مبانی اجتماعی، مبانی فرهنگی، مبانی علمی، مبانی حقوقی، مبانی سیاسی و مبانی اقتصادی. در پژوهش حاضر با توجه به مباحث اصلی مطرح شده در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، موضوعات مطرح شده در این سند در ۸ مضمون کلی به شکل زیر ارائه می‌گردد:

۱- **مبانی اسلامی و انقلابی:** اصول و قواعد کلی اسلامی، مبانی فلسفه دینی و اسلامی، کمال‌گرایی و پیشرفت، جهان شمول بودن آموزه‌های اسلامی، هدایت اسلامی و الهی، کمال و سعادت اختیاری، معنویت، حیات بشری، پرهیز از اهانت به مقدسات مذاهب اسلامی، فطرت کمال‌گرایی بشری، پیروی از قرآن، معصومین و سنت آنها، اهمیت نفس و اراده انسان، دینداری، توان اسلام برای تمدن‌سازی و الگو شدن، اسلام دین کامل و جهان شمول و نهایی، مهدویت‌گرایی، سنن الهی، کمال و سعادت اخروی، جهان بینی اسلامی، آزادی دین‌زینت معنوی و اخلاقی، نقش تقوا در وفور نعمت، ارزش‌های انقلاب اسلامی، میراث انقلاب اسلامی، پاسدار ارزشهای اسلامی - انقلابی

۲- **بعد اجتماعی:** در بعد اجتماعی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مسائلی همچون شاخصه برخورداری (فقر و نابرابری، بهداشت و امنیت غذایی و...) پرداخته می‌شود. همچنین بعد اجتماعی انسان، بعد ارادی توان انسان، تحکیم بنیاد خانواده و خانواده محوری، تنظیم نرخ باروری، افزایش سرمایه اجتماعی، اعتلای منزلت و جایگاه زنان، جلوگیری از بروز تعارضات، مناسبات اجتماعی دینی، ارتقای منزلت اجتماعی معلمان و استادان، عدالت بین نسلی، آزادی همراه با مسئولیت، تعاملات بشری و مشارکت جمعی، احساس امنیت، آرامش، آسایش، سلامت و امید به زندگی را شامل می‌شود.

۳- **مبانی فرهنگی و پایداری فرهنگی:** توسعه در تمامی ابعاد آن (اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی) منوط است به چگونگی تفکر انسان، و چنین تحولی ریشه در باورها، اندیشه‌ها، رفتارها، سنتها و... دارد که این اجزا را می‌توان اجزای تشکیل دهنده‌ی فرهنگ یک قوم دانست. به‌طورکلی ساختار تشکیل دهنده‌ی فرهنگ یک جامعه شامل جهان‌بینی، ارزش‌ها، باورها و رفتار یک جامعه است که جهانی‌بینی بهمثابه رکن اصلی ساختمان فرهنگ است (مظاهری و کافی، ۱۳۹۵: ۱۲۷). فرهنگ، گسترده‌ترین بستر توسعه همه جانبه است و هیچ توسعه‌ای محقق نمی‌گردد؛ مگر آنکه فرهنگ آن

جامعه متحول شود. توسعه فرهنگی یک مفهوم جامعیت و کل گرایی را ترویج می‌کند؛ یعنی توسعه همه جانبه. کلیت فرهنگی شامل جامعه با تمام ساختار آن و زبان اجزای تشکیل دهنده آن و ایدئولوژی با تمامی ساختار درونی آن و فن آوری با تمامی ابعاد آن می‌شود (مهیمنی و همکاران، ۱۳۸۸: ۳۶).

شکل ۲. اجزای تشکیل دهنده فرهنگ

نوع نگاه به دنیا، انسان، زندگی، سعادت و مفاهیمی از این دست، تحت تأثیر آموزه‌هایی قرار دارند که در حیطه نظام اجتماعی، جزء آموزه‌های فرهنگی به حساب می‌آیند. پایداری فرهنگی را می‌توان به‌عنوان یک موضوع اساسی و حتی پیش‌شرطی در مسیر توسعه دانست. با این حال، درک نظری و مفهومی پایداری فرهنگی در چارچوب‌های کلی توسعه پایدار مبهم است. در نتیجه نقش فرهنگ در سیاست‌های زیست محیطی و سیاسی و اجتماعی ضعیف اجرا می‌شود. تعیین تأثیر پایداری فرهنگی با بررسی مفهوم فرهنگ در بستر توسعه پایدار، از طریق رویکردها و تحلیل‌های چند رشته‌ای به دست می‌آید. این به معنای بررسی شیوه‌ها برای وارد کردن فرهنگ به سیاست سیاسی و اجتماعی و همچنین حوزه‌های عملی و توسعه ابزارها و شاخص‌هایی برای ارزیابی تأثیرات فرهنگ بر توسعه پایدار است (لوچ و همکاران، ۲۰۱۷: ۱۹۲).

طبق تعریف سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو)^۱ دسته‌بندی فرهنگ عبارتند از: «مادی» و «غیر مادی». اشیاء مادی مانند زیارتگاه‌ها، نقاشی‌ها، ساختمان‌ها، مناظر و دیگر تشکلهای انسانی به‌عنوان بازنمایی فیزیکی فرهنگ در آن منطقه عمل می‌کنند. اگرچه آنها از کاربرد اجتماعی و سیاسی اندکی برخوردارند، اما به عنوان نشانه‌های فیزیکی و اشیاء وابسته به فرهنگی عمل می‌کنند که معنای آنها در چارچوب آن جامعه ایجاد و حفظ می‌شود. مقوله غیر مادی شامل ویژگی‌های اجتماعی

^۱ the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)

و سیاسی کاربردی تری مانند اعمال، سنت‌ها، زیبایی شناسی، دانش، بیان و غیره است. این ویژگی‌ها سودمندی اجتماعی و سیاسی را از طریق آموزش مردم، مسکن، عدالت اجتماعی، حقوق بشر، اشتغال و غیره تجسم می‌بخشد. این ارزش‌ها با استفاده از تفکر جمعی و آرمان‌ها یعنی فرهنگ به رفاه جامعه کمک می‌کند. فرهنگ همچنین فضای بیشتری را برای گسترش تأثیرات آن بر جامعه فراهم می‌کند. به طور خاص، خلاقیت، احترام، همدلی و سایر اعمال برای ایجاد یکپارچگی اجتماعی و همچنین ایجاد حس «خود» در جهان مورد استفاده قرار می‌گیرد (اکلسن و همکاران، ۲۰۱۳: ۲۱۹).

۴- **مبانی علمی:** اهمیت علم و اندیشه، تأکید بر نقش علم، مبانی عقلانی، توسعه آموزشی و پژوهشی، مقتضیات علمی، حل علمی مسائل و رفع نیازها، تعاملات و همکاری علمی بین‌المللی، دانش افزایی، توسعه علوم میان رشته‌ای تولید علوم انسانی اسلامی، آگاهی (دسترسی به اطلاعات).

۵- **مبانی حقوقی:** حقوق بشر و حقوق انسانی، بعد قانونی، نظارت بر عملکرد قضات و کارکنان قضایی، اصلاح و الکترونیکی کردن فرآیندهای دادرسی، جذب قضات عالم و متعهد، اعتلای حقوق زنان، مراجعه به آرای عمومی، دادرسی عادلانه، قوانین تکوینی، فقه اسلامی.

۶- **مبانی سیاسی:** آزادی خواهی، هم‌سویی با تحولات جهانی، گسترش مشارکت مردمی، تحکیم ساختار درونی نظام، شفاف‌سازی منابع و هزینه‌های مالی فعالیت‌های سیاستمداران، جلوگیری از بروز تعارضات، مشارکت آزادانه، احساس امنیت

۷- **مبانی اقتصادی:** که شامل شاخصه‌های زیربنایی و شاخصه کلان اقتصادی می‌شود. شاخصه‌های زیربنایی شامل؛ زیرساخت‌های شهری و روستایی، حمل و نقل و انرژی می‌شود و شاخصه‌های کلان به موضوعاتی چون رشد اقتصادی، تجارت خارجی و الگوهای تولید و مصرف می‌پردازد.

۸- **مبانی محیط زیستی:** محافظت از محیط زیست و زیست بوم‌های دریایی، خشکی، جنگل و... آنچه مشخص است وجه اسلامی و انقلابی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت می‌باشد. وجهی که در توسعه پایدار وجود ندارد. در واقع در این تقسیم‌بندی بحث بومی و ارزش‌های فکری علاوه بر سایر جنبه‌های عنوان شده در توسعه پایدار، در این الگو گنجانده شده است و این وجه تمایز اساسی دو الگوی پیشرفت و توسعه پایدار می‌باشد.

۴. روش تحقیق

در این پژوهش از روش مطالعات تطبیقی برای مقایسه میزان شباهت و تفاوت میان دو الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار استفاده شده است. مطالعات تطبیقی یا هم‌سنجشی یک روش

تحقیق در علوم اجتماعی است که هدف آن مقایسه فرهنگ‌ها در کشورها و مناطق مختلف می‌باشد. مطالعات تطبیقی، به بیان ساده، عملی برای مقایسه دو یا چند چیز با هدف کشف چیزی درباره یک یا همه چیزهایی است که با هم مقایسه می‌شوند. رشته‌های علوم اجتماعی نشان می‌دهند که مطالعات تطبیقی بیشتر درخصوص واحدهای کلان و بزرگی انجام شده اند که معمولاً حجم محدودی را شامل می‌شوند. این روش اغلب در یک مطالعه از چندین رشته استفاده می‌کند (به بیانی دیگر این گروه از پژوهش‌ها، از دسته مطالعات میان رشته‌ای می‌باشد و توافق اکثریت بر این است که هیچ متدولوژی مختص به مطالعات تطبیقی وجود ندارد. رویکرد مناسب در این رشته، رویکردی میان رشته‌ای و انعطاف پذیر بوده با این حال نتایج حاصل از مطالعات تطبیقی در ارائه پاسخی منسجم و یکپارچه، قطعیت ندارد (معدن‌دار آرانی، ۱۳۹۵: ۷۲).

پژوهش حاضر ابتدا تدابیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و اهداف توسعه پایدار را براساس مطالعات علی پور و پوررشید (۱۳۹۹) و پالوسکی (۲۰۰۸) در ابعاد کلی دسته‌بندی شدند، سپس میزان پرداختن و توجه به هر یک از این ابعاد به طور مستقیم و غیرمستقیم در هر دو الگو اندازه‌گیری شده است. ابعاد مشترک دو الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار عبارتند از:

جدول ۲. ابعاد توسعه پایدار و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

ابعاد توسعه پایدار		ابعاد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	
توضیحات	بعد	توضیحات	بعد
این ابعاد روی هم رفته توسط ۱۶۹ شاخص اندازه‌گیری می‌شود که وزن هر بعد از منظر تعداد شاخص‌ها متفاوت بوده و در جدول ۴ مقایسه گردیده است.	-	این ابعاد روی هم رفته توسط ۵۶ شاخص اندازه‌گیری می‌شود که وزن تعداد شاخص‌ها برای هر بعد متفاوت بوده و نسبت به ابعاد توسعه پایدار بعد اسلامی و انقلابی را به صورت متمایز و ویژه مورد تاکید قرار می‌دهد	مبانی اسلامی و انقلابی
	بعد اجتماعی		بعد اجتماعی
	مبانی فرهنگی		مبانی فرهنگی
	مبانی علمی		مبانی علمی
	مبانی حقوقی		مبانی حقوقی
	مبانی سیاسی		مبانی سیاسی
	مبانی اقتصادی		مبانی اقتصادی
مبانی محیط زیستی	مبانی محیط زیستی		

برای این منظور از روش توافق از سری روش‌های مطالعات تطبیقی استفاده شده است. روش توافق از ساده‌ترین روش‌های تطبیقی هستند که برای نخستین بار فیلسوف انگلیسی جان استوارت میل از آنها استفاده کرده است. استدلال حاکم بر روش توافق این است که هرگاه دو یا

چند نمونه از یک پدیده تحت بررسی تنها در یک عامل علی - از میان چندین عامل علی ممکن - مشترک باشند، آنگاه آن عامل علی که همه نمونه‌ها در آن مشترک اند، علت پدیده تحت بررسی خواهد بود (ریگین، ۱۹۸۹: ۷۵).

۵. یافته‌های پژوهش

تفاوت اساسی در مقایسه دو سند، وجود بعد اسلامی انقلابی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است. موضوعی که در سند توسعه پایدار و اهداف آن وجود ندارد. در واقع سند توسعه پایدار فارغ از توجه به ارزش‌های هر جامعه، سبک زندگی و تفاوت‌های بومی تدوین شده است. اما همانطور که از عنوان الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت برمی‌آید، وجه تمایز اصلی این الگو با توسعه پایدار توجه به الگوهای بومی و اسلامی است. به‌طوری‌که از ۵۶ تدبیر مطرح شده در این سند، ۹ تدبیر آن به طور مستقیم به بیان اقدامات و تصمیمات اساسی در این حوزه می‌پردازد و ۶ تدبیر از بین ۵۶ تدبیر موجود به طور غیرمستقیم به مباحث اسلامی و انقلابی مربوط می‌شود. به بیان دیگر، ۱۶ درصد از تدابیر الگوی پیشرفت به طور مستقیم و ۱۰ درصد از این تدابیر به طور غیرمستقیم به بررسی ابعاد اسلامی و انقلابی می‌پردازد. جدول ۳. تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را نشان می‌دهد.

جدول ۳. تقسیم‌بندی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت براساس ابعاد مختلف این الگو

ردیف	تدابیر	مستقیم	غیر مستقیم
۱	تسین و ترویج اسلام ناب محمدی(ص) متناسب با مقتضیات روز	مبانی اسلامی	مبانی فرهنگی
۲	تقویت و تعمیق فرهنگ توحیدی و معادباور و ایمان به غیب	مبانی اسلامی	مبانی فرهنگی
۳	بسط فرهنگ قرآنی و تعمیق معرفت و تداوم محبت اهل بیت(ع) از طریق زنده نگه داشتن فرهنگ عاشورا و انتظار بدون انحراف و بدعت	مبانی اسلامی	مبانی فرهنگی
۴	ترویج آموزه‌های اخلاق اسلامی و هنجارهای مدنی و تبلیغ عملی دین	مبانی اسلامی	مبانی فرهنگی
۵	شناساندن علمی و واقع‌بینانه ارزشها و دستاوردهای انقلاب اسلامی	مبانی اسلامی	مبانی فرهنگی
۶	گسترش تعلیم و تربیت وحیانی، عقلانی و علمی	مبانی اسلامی	مبانی فرهنگی

۷	تربیت نیروی انسانی توانمند، خلاق، مسئولیت‌پذیر و دارای روحیه مشارکت جمعی با تأکید بر فرهنگ جهادی و محکم‌کاری	مبانی اجتماعی	مبانی اقتصادی
۸	ارتقای موقعیت شغلی، کرامت و منزلت اقشار علمی و فرهنگی به ویژه معلمان و استادان	مبانی اجتماعی	مبانی فرهنگی
۹	تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی ایرانی سالم و خانواده‌محور با تسهیل ازدواج و تحکیم خانواده و ارتقای فرهنگ سلامت در همه ابعاد	مبانی فرهنگی	مبانی اجتماعی
۱۰	اهتمام به احیا و توسعه نمادهای اسلامی ایرانی به ویژه در پوشش، معماری و شهرسازی با حفظ تنوع فرهنگی در پهنه سرزمین	مبانی فرهنگی	مبانی اسلامی
۱۱	تحقیق و نظریه‌پردازی برای تبیین عدم تعارض دوگانه-هایی از قبیل عقل و نقل، علم و دین، پیشرفت و عدالت، ایرانی بودن و اسلامیت، و تولید ثروت و معنویت از سوی صاحب‌نظران و نهادهای علمی کشور	مبانی علمی	مبانی اسلامی
۱۲	تقویت و گسترش تولید علمی اصیل، بومی و مفید در رشته‌های علوم انسانی با بهره‌گیری از مبانی و منابع اسلامی و دستاوردهای بشری	مبانی علمی	مبانی اقتصادی
۱۳	توسعه علوم بین رشته‌ای و مطالعات و پژوهش‌های چند رشته‌ای بدیع و مفید	مبانی علمی	
۱۴	کوشش و تعامل فکری بلندمدت و پایدار نخبگان و مؤسسات علمی برجسته کشور در عرصه بین‌المللی	مبانی علمی	مبانی سیاسی
۱۵	حمایت فزاینده و مطالبه متناسب از برجسته‌ترین مؤسسات و شخصیت‌های علمی کشور برای تولید علم در راستای رفع نیازها و حل مسائل اساسی جامعه	مبانی علمی	
۱۶	ارزش‌گذاری معلومات و مهارت‌های غیررسمی روزآمد و کارآمد، ارتقای دانش‌های مهارتی و تنوع بخشی به شیوه‌های مهارت‌افزایی	مبانی علمی	
۱۷	ارتقای دانش پایه و توسعه شبکه‌های علم، فناوری و نوآوری با همکاری متقابل مؤسسات علمی و پژوهشی، صنایع و دولت در فرایند تولید کالا و	مبانی اقتصادی	مبانی علمی

		خدمات	
مبانی اقتصادی	مبانی علمی	ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای بومی به فناوری‌های صنعتی با استفاده از دستاوردهای نوین علمی و تجارب تاریخی و احیای بازارهای تولیدی تخصصی مطابق قابلیت‌های سرزمینی	۱۸
مبانی اقتصادی	مبانی فرهنگی	گسترش نهضت کسب و کار هنرهای نمایشی و کاربردهای فضای مجازی با استفاده از میراث فرهنگی و ادبی ایرانی اسلامی و قابلیت‌های ملی و محلی مطابق تقاضا و پسند مخاطب منطقه‌ای و جهانی	۱۹
مبانی اسلامی و مبانی سیاسی	مبانی اقتصادی	الزام به رعایت اصول و قواعد اسلامی در غایت و ساختار تصمیمات، سیاست‌گذاری‌ها و نهادسازی‌های اقتصادی و مالی	۲۰
مبانی اجتماعی	مبانی اقتصادی	تحقق عدالت مالیاتی و کاهش فاصله‌های جمع درآمد خالص خانوار از طریق ایجاد نظام یکپارچه مالیات-ستانی، تأمین اجتماعی و ارائه تسهیلات مالی با بهره‌گیری از سامانه جامع اطلاعاتی ملی	۲۱
مبانی علمی	مبانی اقتصادی	تسهیل ورود کارآفرینان به عرصه‌های اقتصادی به ویژه اقتصاد دانش بنیان و کاهش هزینه های کسب و کار با تاکید بر اصلاح قوانین، مقررات و رویه‌های اجرایی کشور	۲۲
مبانی اجتماعی	مبانی اقتصادی	تحقق عدالت در ساختار قانونی نظام بانکی با ایجاد انضباط پولی، رهایی از ربای قرضی، توزیع عادلانه خلق پول بانکی و بهره‌مندسازی عادلانه آحاد مردم جامعه از خدمات پولی	۲۳
اجتماعی و محیط زیست	مبانی اقتصادی	استقلال بودجه دولت از درآمدهای حاصل از بهره‌برداری از منابع طبیعی و ثروت‌های عمومی و انتقال این درآمدها به مردم با تأمین عدالت بین نسلی	۲۴
مبانی اجتماعی و مبانی محیط زیستی	مبانی اقتصادی	توقف خام‌فروشی منابع طبیعی ظرف ۴۵ سال از زمان شروع اجرای الگو و جایگزینی آن با زنجیره پیش‌رونده تولید ارزش افزوده ملی در داخل و خارج کشور	۲۵

۲۶	مصون سازی و تقویت فرآیندها، سیاستها، تصمیمات و نهادهای اقتصادی در مقابل تکانه‌های سیاسی-اقتصادی هدفمند و غیرهدفمند برونزا	مبانی سیاسی	مبانی اقتصادی
۲۷	توسعه فعالیت‌های زیربنایی، اقتصادی و اجتماعی و مصرف آب، انرژی و سایر منابع حیاتی متناسب با ظرفیت، حقوق و اخلاق زیستی	مبانی اقتصادی	مبانی محیط زیستی
۲۸	حفظ حقوق مالکیت عمومی بر منابع طبیعی و ثروتهای ملی همراه با رعایت ملاحظات صیانتی، زیست‌محیطی و بین نسلی در بهره‌برداری از آنها	مبانی محیط زیستی	مبانی محیط زیستی
۲۹	کاهش شدت مصرف انرژی و متناسب‌سازی سهم تولید و مصرف انرژی از منابع انرژی پاک	مبانی محیط زیستی	مبانی اقتصادی
۳۰	بسترسازی برای استقرار متعادل جمعیت و توازن منطقه‌ای در پهنه سرزمین بر مبنای آمایش ملی و تخصیص امکانات و تسهیل و تشویق سرمایه‌گذاری در بخشهای اقتصادی و فرهنگی مناطق مختلف و توانمندسازی مناطق محروم با توجه به استعدادهای سرزمینی	مبانی اقتصادی	مبانی اقتصادی
۳۱	تمرکززدایی در ساختار اقتصادی-مالی کشور با واگذاری برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری به استانها و شهرستانها در چارچوب سیاستهای ملی	مبانی اقتصادی	مبانی اقتصادی
۳۲	بهره‌گیری از دیپلماسی فعال اقتصادی در کسب فنآوریهای پیشرفته و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی برای صادرات و حمایت از صادرات تولیدات داخلی با ارزش افزوده	مبانی اقتصادی	مبانی سیاسی
۳۳	فعال کردن قابلیت‌های سرزمینی و موقعیت ارتباطی ایران از طریق ایجاد زیرساخت‌های پیشرفته برای تبدیل ایران به قطب راهبردی فرهنگی، علمی، فناوری و اقتصادی	مبانی اقتصادی	مبانی اقتصادی
۳۴	گسترش قطب‌های گردشگری طبیعی، فرهنگی، مذهبی و سلامت با محوریت مناطق و مراکز هویت‌ساز	مبانی فرهنگی	مبانی اقتصادی
۳۵	تأمین امنیت و ایمنی غذا و ترویج تغذیه سالم و ارتقای سازوکارهای نظارت بر تولید و توزیع مواد غذایی و	مبانی اجتماعی	مبانی اقتصادی

		مصرفی	
	مبانی اجتماعی	پوشش همگانی مراقبتها و خدمات و توزیع عادلانه منابع حوزه سلامت	۳۶
	مبانی اجتماعی	همکاری بین‌بخشی و مشارکت نظاممند مردمی در ارتقای سلامت با اولویت پیشگیری و کنترل عوامل تهدیدکننده	۳۷
	مبانی اجتماعی	تنظیم نرخ باروری در بیش از سطح جانشینی	۳۸
	مبانی اجتماعی	اعتدال و تقویت و ترویج دانش بومی در حوزه سلامت مبتنی بر شواهد متقن علمی	۳۹
	مبانی اجتماعی	ارتقای توانمندیهای حوزه پزشکی با هدف ارائه آموزش، خدمات و تولیدات در سطح ملی و بینالمللی	۴۰
مبانی فرهنگی	مبانی اجتماعی	اعتلای منزلت و حقوق زنان و ارتقای جایگاه اجتماعی و فرصتهای عادلانه آنان و تأکید بر نقش مقدس مادری	۴۱
	مبانی حقوقی	ارتقای استقلال، اقتدار، پاسخگویی و تخصصی شدن نظام قضایی و تربیت و جذب قضات عالم و متعهد و دانش‌افزایی مستمر و نظارت بر عملکرد قضات و کارکنان قضایی و اصلاح و الکترونیکی کردن فرایندهای دادرسی	۴۲
	مبانی حقوقی	طراحی و اجرای راههای پیشگیری از جرم و افزایش آگاهی و اخلاق اجتماعی و تقوای عمومی	۴۳
مبانی اجتماعی	مبانی اسلامی	گسترش فهم عمیق و تحکیم نظریه مردمسالاری دینی مبتنی بر ولایت فقیه	۴۴
مبانی اجتماعی	مبانی اسلامی	حفظ و تقویت مردمسالاری دینی، مشارکت مردمی، عدالت و ثبات سیاسی	۴۵
مبانی سیاسی	مبانی اجتماعی	گسترش و تقویت تشکلهای مردمی به منظور افزایش سرمایه اجتماعی و تحکیم ساختار درونی نظام	۴۶
مبانی اسلامی	مبانی سیاسی	تقویت فضای آزاداندیشی به منظور ارزیابی و نقد علمی سیاستها و عملکردهای گذشته و حال برای تصحیح مستمر آن و حفظ مسیر انقلاب اسلامی	۴۷
مبانی سیاسی	مبانی حقوقی	ارتقای نظارت رسمی، مردمی و رسانه‌ای بر ارکان و اجزای نظام و پیشگیری از تداخل منافع شخصیت	۴۸

		حقیقی و حقوقی مسئولان و کارکنان حکومت و برخوردار بدون تبعیض با مفسدان به ویژه در سطوح مدیریتی	
مبانی حقوقی	مبانی سیاسی	اجرای کامل ضمانت‌های پیشینی شده در قانون اساسی در حوزه آزادی‌های فردی و اجتماعی و آموزش و ترویج حقوق و تکالیف شهروندی و تقویت احساس آزادی در آحاد جامعه	۴۹
مبانی سیاسی	مبانی حقوقی	تعیین ضوابط عادلانه و شفافسازی فرایندهای تخصیص امکانات و امتیازات دولتی؛ درآمد، ثروت و معیشت مسئولان حکومتی و منابع و هزینه‌های مالی فعالیت سیاستمداران و تشکل‌های سیاسی	۵۰
مبانی سیاسی	مبانی حقوقی	گزینش مسئولان و مدیران بر مبنای التزام عملی آنان به حد کفاف در معیشت و اهتمام ایشان به هنجارهای عدالت، صداقت، راستگویی، اعتماد، فداکاری و پاسخگویی	۵۱
	مبانی سیاسی	تقویت اقتدار حاکمیتی و ارتقای نظام سیاسی و متناسب‌سازی ساختار اداری کشور با روشهای جدید به گونه‌ای که کمتر از یک درصد جمعیت کشور حقوق‌بگیر دولت باشند	۵۲
مبانی اسلامی و انقلابی	مبانی سیاسی	پیشگیری از شکل‌گیری تهدید علیه جمهوری اسلامی ایران، گسترش بسیج مردمی و تقویت بنیه دفاعی بازدارنده	۵۳
مبانی سیاسی	مبانی اسلامی و انقلابی	تقریب مذاهب اسلامی و تحکیم اتحاد و انسجام مسلمانان از طریق تأکید بر مشترکات دینی و پرهیز از اهانت به مقدسات مذاهب اسلامی	۵۴
مبانی اسلامی	مبانی سیاسی	ترویج عقلانیت و روحیه جهادی در جهان اسلام و حمایت از حرکت‌های اسلامی و نهضت‌های آزادیبخش و استیفای حقوق مردم فلسطین	۵۵
	مبانی سیاسی	تأکید بر چندجانبه‌گرایی، گسترش دیپلماسی عمومی و کمک به حکمیت و صلح بین‌المللی	۵۶

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از بررسی میزان اهمیت هر یک از ابعاد تعیین شده در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. نتایج حاصل از اهمیت ابعاد مختلف در الگوی پیشرفت و توسعه پایدار

توسعه پایدار			الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت			بعد
مستقیم و غیر مستقیم	غیر مستقیم	مستقیم	مستقیم و غیر مستقیم	غیر مستقیم	مستقیم	
			۰,۲۶۷۹	۰,۱۰۷۱	۰,۱۶۰۷	مبانی اسلامی و انقلابی
۰,۴۲۰۱	۰,۰۸۸۸	۰,۳۳۱۴	۰,۲۵	۰,۰۷۱۴	۰,۱۷۸۶	مبانی اجتماعی
۰,۰۷۶۹	۰,۰۵۹۲	۰,۰۱۷۸	۰,۰۸۹۳	۰,۰۱۷۹	۰,۰۷۱۴	مبانی فرهنگی
۰,۱۱۲۴	۰,۰۷۱۰	۰,۰۴۱۴	۰,۱۶۰۷	۰,۰۳۵۷	۰,۱۲۵۰	مبانی علمی
۰,۰۷۶۹	۰,۰۱۱۸	۰,۰۶۵۱	۰,۱۰۷۱	۰,۰۱۷۹	۰,۰۸۹۳	مبانی حقوقی
۰,۱۱۲۴	۰,۰۱۷۸	۰,۰۹۴۷	۰,۲۶۷۹	۰,۱۴۲۹	۰,۱۲۵۰	مبانی سیاسی
۰,۳۸۴۶	۰,۱۵۳۸	۰,۳۳۰۸	۰,۳۳۹۳	۰,۱۲۵۰	۰,۲۱۴۳	مبانی اقتصادی
۰,۳۳۵۴	۰,۱۱۸۳	۰,۲۰۷۱	۰,۰۸۹۳	۰,۰۵۳۶	۰,۰۳۵۷	مبانی محیط زیستی

منبع: یافته‌های پژوهش

بعد اجتماعی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار شامل موضوعاتی همچون، بعد اجتماعی انسان، تحکیم بنیاد خانواده و خانواده محوری، توسعه سلامت، توسعه برابری و عدالت، افزایش سرمایه اجتماعی، اعتلای منزلت و جایگاه زنان، تعاملات بشری و مشارکت جمعی، احساس امنیت، آرامش، آسایش، سلامت و امید به زندگی و... است. براساس ۱۶۹ هدف موجود در اهداف توسعه پایدار ۵۶ هدف آن به طور مستقیم به ابعاد اجتماعی می‌پردازد. به عبارت دیگر براساس جدول ۴، ۳۳ درصد از مباحث مطرح شده در اهداف توسعه پایدار به طور مستقیم مربوط به مسائل اجتماعی می‌گردد و همچنین ۸ درصد از این مباحث نیز به طور غیرمستقیم به ابعاد اجتماعی اشاره دارند. از سویی دیگر در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نیز، ۱۰ تدبیر از ۵۶ تدبیر مطرح شده؛ یعنی ۱۷ درصد از تدابیر به طور مستقیم در این سند به بررسی اقدامات لازم جهت پایداری اجتماعی می‌پردازد و همچنین ۷ درصد از تدابیر به طور غیر مستقیم به مباحث اجتماعی می‌پردازند. براین اساس در سند توسعه پایدار اقدامات لازم جهت دستیابی به پایداری اجتماعی با جزئیات بیشتری نسبت به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مطرح شده است.

براساس نتایج بدست آمده در جدول ۴، مبانی فرهنگی در توسعه پایدار ۱,۷ درصد از اهداف این سند شامل می‌شود و ۵ درصد از اهداف به طور غیر مستقیم به مبانی فرهنگی مربوط می‌شوند.

در الگوی پیشرفت نیز ۷ درصد از تدابیر به طور مستقیم و ۱ درصد آن به طور غیرمستقیم به مباحث فرهنگی می‌پردازند.

نتایج نشان می‌دهند که ۴ درصد از اهداف توسعه پایدار به طور مستقیم و ۷ درصد به صورت غیرمستقیم شامل مبانی علمی می‌شوند. از سمت دیگر در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نیز، ۱۰ درصد از تدابیر به طور مستقیم و ۳ درصد از آنها به طور غیر مستقیم به مبانی علمی پرداخته‌اند.

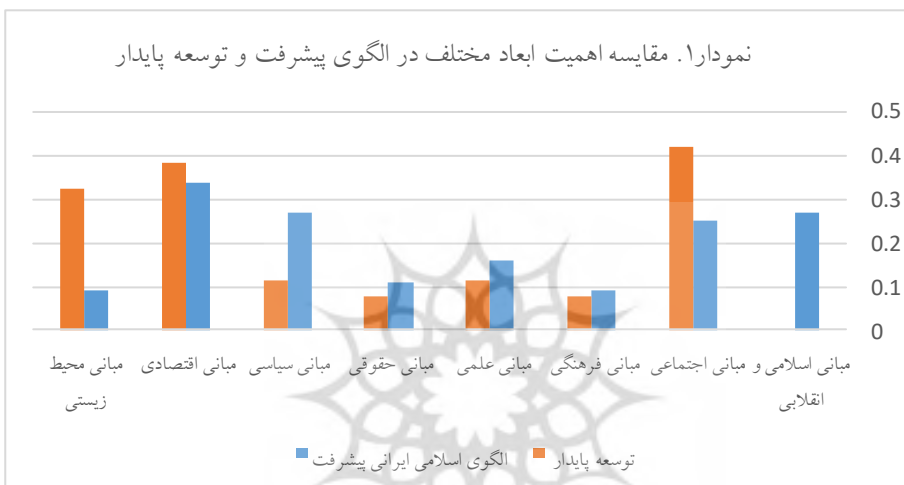
مبانی حقوقی در توسعه پایدار شامل ۶ درصد از مباحث به طور مستقیم و ۱ درصد از اهداف به طور غیرمستقیم می‌شود. در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نیز ۸ درصد از تصمیمات و اقدامات و تدابیر به صورت مستقیم و ۱ درصد به صورت غیر مستقیم در زمینه مبانی علمی می‌باشند.

بعد سیاسی که به بررسی مسائلی چون، گسترش مشارکت مردمی، تحکیم ساختار درونی نظام، شفافسازی منابع و هزینه‌های مالی فعالیت‌های سیاستمداران، جلوگیری از بروز تعارضات، مشارکت آزادانه، احساس امنیت و در یک کلام حکمرانی خوب می‌پردازد. در سند توسعه ۱۶ هدف از بین ۱۶۹ هدف خرد توسعه پایدار به مبانی سیاسی پرداخته است. به عبارت دیگر ۹ درصد از اهداف توسعه پایدار به طور مستقیم مربوط به اقدامات و تصمیمات در حوزه سیاسی است و همچنین، ۱ درصد از اهداف نیز به طور غیرمستقیم به مسائل سیاسی می‌پردازند. در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۰ درصد از تدابیر به صورت مستقیم و ۱۴ درصد از آن‌ها به طور غیرمستقیم به حول مسائل سیاسی مطرح شده‌اند.

بعد اقتصادی سند توسعه پایدار همانطور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود یکی از مهم‌ترین ابعاد هم در توسعه انسانی و هم در الگوی پیشرفت می‌باشد. با بررسی دقیق‌تر اهداف تعیین شده در این حوزه روشن می‌شود که هدف از رشد اقتصادی، رشد اقتصادی پایدار بدون آسیب رساندن به محیط زیست و توجه به عدالت بین نسلی است. در واقع مدیریت پایدار اثری در جهت تولید و پیشرفت اقتصادی بسیار حائز اهمیت است. همچنین براساس اهداف این سند در حوزه اقتصادی پیشرفت تکنولوژی در جهت دستیابی به اقتصاد پایدار بسیار تأکید شده است. براساس نتایج در اهداف توسعه پایدار، ۲۳ درصد از مباحث عنوان شده در توسعه پایدار به صورت مستقیم به مباحث اقتصادی پرداخته است و ۱۵ درصد نیز به طور غیر مستقیم به مباحث اقتصادی اشاره نموده‌اند. در الگوی پیشرفت نیز، ۲۱ درصد از تدابیر به طور مستقیم و ۱۲ درصد به طور غیرمستقیم مربوط به مباحث اقتصادی می‌باشند.

بعد محیط زیست پایدار به بررسی موضوعات پایداری محیط زیست در سه سطح تغییرات اقلیمی، دریاها و اقیانوس‌ها و زیست‌بوم‌های خشکی پرداخته است. در سند توسعه پایدار بحث محیط زیست

یکی از مباحث اساسی و به عبارت دیگر هدف تدوین این سند است. در اهداف توسعه پایدار محیط-زیست اهمیت فراوان دارد به طوریکه، ۲۰ درصد از اهداف به طور مستقیم به مسائل محیط زیستی پرداخته-اند و ۱۱ درصد به طور غیرمستقیم به این مسئله اشاره داشته‌اند. در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ۳ درصد از تدابیر به طور مستقیم و ۵ درصد به طور غیرمستقیم به مباحث محیط زیستی اشاره کرده‌اند. نمودار ۱ میزان اهمیت هر یک از ابعاد را براساس نتایج بدست آمده در جدول ۴ برای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار نشان می‌دهد.

براساس نمودار ۱ می‌توان جدول چهار را جهت نشان دادن اهمیت نسبی ابعاد مختلف در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار ارائه نمود.

جدول ۵. مقایسه تطبیقی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار

بعد	الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	توسعه پایدار
مبانی اجتماعی	متوسط	زیاد
مبانی فرهنگی	کم	کم
مبانی علمی	متوسط	متوسط
مبانی حقوقی	متوسط	کم
مبانی سیاسی	متوسط	کم
مبانی اقتصادی	زیاد	زیاد
مبانی محیط زیستی	کم	زیاد

منبع: یافته‌های پژوهش

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این پژوهش به بررسی ابعاد مختلف الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و مقایسه آن با الگوی توسعه پایدار و مقایسه تطبیقی بین توزیع شاخص‌ها در هر کدام از این ابعاد، پرداخته شده است. برای این منظور تدابیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و اهداف توسعه پایدار در قالب هشت بُعد (دسته) کلی تقسیم‌بندی شدند که این ابعاد عبارت بودند از: مبانی اجتماعی، مبانی فرهنگی، مبانی علمی، مبانی حقوقی، مبانی سیاسی، مبانی اقتصادی و مبانی زیست محیطی. انتخاب این هشت بُعد بر مبنای دسته‌بندی بکار رفته در مطالعات علی‌پور و پوررشید (۱۳۹۹) و پالوسکی (۲۰۰۸) صورت پذیرفته است.

در یک نگاه کلی و اولیه بین شاخص‌های مختلف الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار، وجه تمایز اساسی این دو الگو، وجه اسلامیت و ایرانیت الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و در واقع توجه نظام ارزشی حاکم بر جامعه ایرانی بود. اما سؤال دقیق‌تر توضیح‌دهندگی هر از یک از این دو الگو از منظر ابعاد هشتگانه و همچنین وزن هر کدام از این ابعاد نسبت به دیگری در هر کدام از الگوی توسعه پایدار و الگوی پیشرفت می‌باشد.

برای این منظور ابتدا مروری بر دسته‌بندی و تمرکز شاخص‌ها بر هر کدام از این ابعاد صورت می‌گیرد و در انتها به تبیین و پیشنهادات سیاستی پرداخته خواهد شد.

- مبانی اجتماعی

در میان تقسیم‌بندی‌های مشترک ابعاد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار، طبق نتایج جدول ۴، در اهداف توسعه پایدار، «مبانی اجتماعی» نسبت به الگوی پیشرفت بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. این مطلب با توجه به مطالعه (علی اکبری، ۱۳۸۳) که بر مبنای آن راهبرد بسط مبانی اجتماعی در الگوی پیشرفت، مستلزم توجه و بازنگری‌های مکرر به آسیب‌شناسی اجتماعی جاری و نوپدید در سطح اجتماع می‌باشد، حاکی از یک تلنگر جدی‌ست و آن اینکه بدون پرداختن یا توجه بالا به آسیب‌شناسی اجتماعی، برنامه‌ریزی اجتماعی و الگوسازی نوین اجتماعی، امری عبث و بیفایده خواهد بود.

- مبانی اقتصادی

بر اساس نتایج جدول ۳، توسعه پایدار بیشتر از الگوی پیشرفت اسلامی به مبانی اقتصادی پرداخته است. آنچه در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بیش از هر چیزی مد نظر است، توجه به رشد اقتصادی فراگیر می‌باشد. رشد فراگیر، رشد اقتصادی است که فقر و نابرابری را کاهش می‌دهد و به افراد به

حاشیه رانده شده، نفع می‌رساند. بر اساس مفهوم رشد فراگیر، رشد اقتصادی باید فراتر از صرفاً افزایش تولید ناخالص داخلی باشد و فقر و نابرابری را نیز کاهش دهد (میرجلیلی، ۱۳۹۷)، که کاهش فقر و نابرابری در این پژوهش در مبانی اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است.

- مبانی علمی

بر اساس جدول ۳، توسعه پایدار بیش از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به بحث مبانی علمی پرداخته است. بر اساس مطالعه گلشنی (۱۳۹۷)، امروزه در جامعه اسلامی، برپایی یک تمدن اسلامی روزآمد مطرح است. طیف وسیعی از اهل علم برآنند که پیشرفت علمی، یک اهرم بسیار مهم و کلیدی در وصول به این هدف می‌باشد؛ اما در مقام عمل بیشتر تلاش‌ها در جهت توسعه فناورانه است. بنابراین لزوم توجه هرچه بیشتر به مبانی علمی در این الگو احساس می‌شود.

- مبانی حقوقی و مبانی سیاسی

در زمینه مباحث حقوقی و سیاسی، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به لحاظ درصد شاخص‌هایی که مستقیم و غیرمستقیم به آنها اشاره می‌کنند، بیشتر از توسعه پایدار به این مباحث پرداخته است. در خصوص درصد بیشتر برخی ابعاد در الگوی پیشرفت باید این نکته را مد نظر قرار داد که چون تعداد شاخص‌های توسعه پایدار ۱۶۷ و الگوی پیشرفت ۵۶ می‌باشد، پایین‌تر بودن درصد برای یک بعد در الگوی توسعه پایدار لزوماً به معنی کاستی و نقصان شاخص‌ها در شمول مختلف آن بعد خاص نیست. لذا این درصد بالاتر تنها مشخص‌کننده وزن یک بعد در نگاه‌های کلانی است که در پس طراحی الگوها وجود داشته است.

- مبانی زیست محیطی

از درصدهای مشخص شده در جدول ۴ می‌توان دریافت که الگوی توسعه پایدار بر محیط زیست و فقر تأکید بیشتری دارد و الگوی اسلامی ایرانی بر ابعاد اسلامی-ایرانی و اقتصاد. اما موضوع این است که اهمیت عدالت در الگوی اسلامی-ایرانی موجب می‌شود توجه به جنبه‌های زیست محیطی پایدار نیز در این الگو پررنگ باشد که متأسفانه چنین نشده است. لذا از منظر توجه به عدالت باید در اختیارگرفتن منابع بین نسلی را برای تدوین الگو وزن بالایی داد که متأسفانه چنین نگشته است. برای نمونه تدبیر ۱۵ که اشاره دارد: «آسان‌سازی ورود و افزایش توان رقابت و سهم کارآفرینان در قلمروهای رقابت‌پذیر اقتصادی و اجتماعی مولد، به ویژه اقتصاد دانش بنیان، و رفع موانع کسب و کار، با تأکید بر قوانین و مقررات و روندهای اجرایی کشور». باید با قیدی بر توسعه پایدار محیط زیست

محدود شود، چرا که رشد اقتصادی بدون توجه به ملاحظات زیست محیطی، جز تخریب و اتمام منابع نخواهد داشت یا تدبیر ۲۷ که بر مبنایی آن « توسعه فعالیت‌های زیربنایی، اقتصادی و اجتماعی و مصرف آب، انرژی و سایر منابع حیاتی متناسب با ظرفیت، حقوق و اخلاق زیستی» باید به صورت قیدی برای محیط زیست محدود شود. در زمینه‌های محیط زیستی تفاوت اساسی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار وجود دارد. در توسعه پایدار مباحث محیط زیستی، توجه به زیست‌بوم-های خشکی و آبی بسیار مورد توجه قرار گرفته است و برنامه و اقدامات فراوانی در بین ۱۶۹ هدف موجود این سند در جهت حفاظت از اکوسیستم‌ها به چشم می‌خورد. این در حالی است که، در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت خیلی به مسائل محیط زیستی پرداخته نشده است.

از بین بحران‌های زیست محیطی مطرح شده، بحران آب در ایران نزدیک دو دهه است که تبدیل به مسئله‌ای مهم برای مردم و سیاست‌گزاران کشور شده است. الگوی مصرف بسیار اسراف‌کارانه، تغییرات اقلیمی منجر به کاهش بارش باران و برف، و بارش‌های سیل‌آسا که همراه با عدم سیاست-گذاری و برنامه‌ریزی برای مدیریت منابع آب، منجر به بحران آبی شده، در حال ایجاد مسائل و تبعات اجتماعی و اقتصادی است (اسلامی و رحیمی، ۱۳۹۷). لذا بحران آب و خشکسالی که در سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و در چارچوب مسائل زیست محیطی توجه چندانی به آن نگردیده است، از چالشی‌ترین و امنیتی‌ترین موضوعات پیش روی موضوعات اجتماعی ایران است (کریمی سلطانی، ۱۳۹۴). الگوی پیشرفت، با اتخاذ راهکارهای مدیریتی در سطح ملی، می‌تواند به تعدیل بحران آب کمک شایانی بنماید.

- بعد فرهنگی

در خصوص توجه به مسائل فرهنگی، هر دو رویکرد، هم الگوی پیشرفت و هم الگوی توسعه پایدار، نسبت به سایر ابعاد وزن پایین‌تری را در شاخص‌های طراحی شده بخود اختصاص داده‌اند. الگوی پیشرفت در توسعه راهبرد فرهنگ هم می‌تواند در سطح ملی بسط یابد هم در سطح منطقه‌ای. در سطح ملی، در پیوند هویت ایرانی و اسلامی، امر فرهنگ قابل گسترش می‌باشد و در منطقه نیز، به اعتبار وجوه مشترک فرهنگی و مذهبی در چارچوب اسلام و استفاده از ابزارهایی چون کنفرانس سران کشورهای اسلامی، می‌تواند در چارچوب دیپلماسی فرهنگی، به بسط دامنه مبانی فرهنگی اعتلا و قوام بخشد (قرابنپور دشتکی، ۱۳۹۶).

پیشنهاد برای مطالعات آتی

اینکه یک الگوی توسعه در مقابل یک الگوی توسعه دیگر در برخی ابعاد قوی تر (پرننگ تر) و در برخی دیگر ضعیف تر (کم توجه تر) در طراحی شاخص‌های اندازه‌گیری عمل نماید، مطلب غریبی نیست. متها زمانی که از یک الگوی جامع و پایدار سخن به میان می‌آید، انتظار می‌رود تمام جنبه‌های ارزشی و بایدهای هنجاری که یک جامعه برای رسیدن و پیاده‌سازی چشم‌اندازهای خود تعبیه نموده است، در نظر گرفته شود. مفاهیم کیفی و بسیطی چون عدالت، آزادی، رفاه و... خود را ناچاراً در دل شاخص‌ها تعبیه کرده و نشان می‌دهند. لذا یک روش مقایسه الگوها (علاوه بر ۸ بعدی که در متن مقاله به آنها اشاره گشت که نه ایجابی هستند و نه سلبی) می‌تواند بررسی الگوهای مورد نظر از منظر تحقق و توجه به عدالت (یا رفاه یا آزادی یا...) باشد که امری ایجابی می‌باشد (چون عدالت مفهومی مثبت و به ذاته مطلوب است).

ابعاد مختلف توسعه پایدار محیط زیست بیان شود و اینکه در کدامیک از این ابعاد کشور بیشتر آسیب پذیر است که الگوی اسلامی ایرانی باید به آن پردازد.

منابع

- برومند، محمود (۱۳۹۵). «مقایسه مبانی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با مبانی فکری الگوهای رایج توسعه غربی تحقیق اول»، دومین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی با رویکرد بومی - اسلامی و با تأکید بر پژوهش‌های نوین، بهشهر، <https://civilica.com/doc/649970>
- رحیمی روشن، حسینی، سیده فاطمه (۱۳۹۶). «مقایسه مبانی انسانشناختی پیشرفت و توسعه در اندیشه‌ی اسلام و نظریه‌ی لیبرال دموکراسی»، فصلنامه سیاست متعالیه، سال پنجم، شماره ۱۶، صص ۵۵-۸۲.
- طالبکی طوقی، اکبر (۱۳۹۹). «بررسی و نقد سند الگوی پایه‌ی اسلامی ایرانی پیشرفت (به عنوان سند بالادستی نظام)»، فصلنامه مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، سال نهم، شماره شانزدهم، صص ۳۷۱-۳۹۱.
- علی اکبری، اسماعیل (۱۳۸۳). «توسعه شهری و آسیب‌شناسی اجتماعی»، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، دوره ۳۶، شماره ۴۸، صص ۶۹-۴۹.
- علی‌پور، جواد و پرورشیدی، هاتف (۱۳۹۹). «تحلیل گفتمان سند اولیه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت»، فصلنامه مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، سال نهم، شماره ۱۶، صص ۱۴۰-۱۶۷.
- قاضی میرسعید، سیدعلیرضا؛ تاج آبادی، حسین (۱۳۹۵). «مفهوم توسعه و پیشرفت در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله)»، فصلنامه مدیریت اسلامی، سال ۴۲، شماره ۳، صص ۱۴۷-۱۶۹.
- قربانپور دشتکی، علی (۱۳۹۶). «رهیافت فرهنگ استراتژیک ملی در الگوی دیپلماسی فرهنگی چندجانبه با تأکید بر امنیت فرهنگی»، فصلنامه سیاست متعالیه، دوره ۵، شماره ۱۹، صص ۱۱۲-۹۵.
- کافی، مجید و مظاهری، محمدی مهدی (۱۳۹۵). «جانمایی فرهنگ در چارچوب الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت»، فصلنامه راهبرد اقتصادی، دوره ۱۴، شماره ۴.
- کرمی، سمانه؛ عنایتی، ترانه؛ نیازآذری، کیومرث (۱۴۰۱). «بررسی وضعیت موجود و مطلوب نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت»، فصلنامه علمی پژوهشنامه تربیتی دانشگاه آزاد واحد بجنورد، دوره ۷۱، شماره ۱۷.
- کریمی سلطانی، پیمان (۱۳۹۴). «بحران آب در ایران و راهکارهایی برای مدیریت صحیح و عبور از آن». اولین همایش تقاضا و مدیریت بهره‌وری مصرف آب در همدان.
- گلشنی، مهدی (۱۳۹۷). «نقش اساسی علوم پایه در پیشرفت علمی-فرهنگی کشور»، هفتمین کنفرانس ملی از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

- مختاریان پور، مجید (۱۳۹۵). «مدل فرآیندی طراحی الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت»، فصلنامه الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت، سال چهارم، شماره ۸، صص ۱۰-۳۰.
- معدن دار آرنی، عباس (۱۳۹۴). «مطالعات تطبیقی درآموزش و پرورش: کاربرت روشهای جدید تحقیق»، فصلنامه خانواده و پژوهش، شماره ۷، صص ۶۹-۹۰.
- میرجلیلی، سید حسین؛ محسنی چراغلو، امین و صفری، امید (۱۳۹۷). «بررسی عوامل مؤثر بر رشد فراگیر کشورهای منتخب سازمان همکاری اسلامی»، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، دوره ۸، شماره ۳۲، صص ۴۷-۶۰.
- میرمعزی، سید حسین (۱۳۹۳). در افتتاحیه پنجمین کنفرانس سالانه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، سایت مرکز الگو.
- نصر اصفهانی، محمد؛ معصومی نیا، غلامعلی؛ منتظر، راحله (۱۳۹۸). «بررسی و ارزیابی الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت»، سیاست‌های راهبردی و کلان، دوره ۷، شماره ۲۸، صص ۵۴۷-۵۲۶.
- Sumner, A., & Tribe, M. A. (2008). International development studies: Theories and methods in research and practice. Internasjonal P, 687.
- Loach, Kirsten; Rowley, Jennifer; Griffiths, Jillian (2017). Cultural sustainability as a strategy for the survival of museums and libraries. International Journal of Cultural Policy. 23 (2): 186-198. doi:10.1080/10286632.2016.1184657.